

relations on the insurance market; implementation of competitive advantages with the help of innovative business models, products and services provided by technologies.

Key words: *insurance market, automation, digitalization, digital transformation, technologies, communications, insurance organization*

УДК: 336.22

DOI: 10.32782/2415-8240-2022-101-2-164-172

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ЩОДО ПОДАТКОВОГО СТИМУЛЮВАННЯ СУБ'ЄКТІВ АГРАРНОГО БІЗНЕСУ

П. К. БЕЧКО, кандидат економічних наук

С. А. ПТАШНИК, кандидат економічних наук

Н. В. ЛИСА, кандидат економічних наук

Ю. І. НАГОРНА, здобувач третього освітньо-наукового рівня вищої освіти (доктор філософії)

Уманський національний університет садівництва

У статті наведені методичні підходи щодо податкового стимулювання суб'єктів аграрного бізнесу, здатних забезпечити довгострокове економічне зростання виробництва аграрної продукції та продовольчу безпеку країни. Застосування методичних підходів податкового стимулювання аграрної галузі сприятиме прискоренню ефективності діяльності суб'єктів господарювання галузі, суттєво впливати на інші галузі національної економіки, які тісно взаємопов'язані з аграрним сектором.

Ключові слова: *податкове стимулювання, податкова система, функції податків, податкові пільги, економічне зростання, податок, принципи оподаткування.*

Постановка проблеми. Податкова політика держави за сучасних умов, головним чином, спрямована на довгострокове економічне зростання виробництва продукції суб'єктами господарювання аграрної галузі. Основними важелями і стимулами нарощування обсягів виробництва аграрної продукції є податкові стимули у вигляді пільг, субсидій тощо. Аграрна галузь національної економіки незважаючи на чисельні податкові пільги поки що не досягнула належної конкурентоздатності, має місце суттєвий дисбаланс внутрішньої спеціалізації, що унеможливорює економічне зростання переважної більшості суб'єктів господарювання. З огляду на це, актуальною проблемою залишається поглиблене дослідження методичних підходів щодо податкового стимулювання аграріїв, які повинні базуватися на чіткій системі фінансових і податкових важелів та стимулів.

Нині чинне податкове законодавство передбачає низку податкового стимулювання аграріїв. В той же час, їх застосування в практичній діяльності не повною мірою здатне реалізувати поставлені перед державою завдання щодо

всеохоплюючого стимулювання аграрної галузі. Здебільшого відповідно до нині чинного податкового законодавства податкове стимулювання характеризується низькою ефективністю, а використання податкових пільг незважаючи на їх чисельність великою мірою є безсистемними. У зв'язку з цим виникає потреба у виявленні пріоритетних напрямів реформування податкової системи щодо вдосконалення методичних підходів податкового стимулювання, які сприяли би досягненню економічного зростання у всіх секторах національної економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняній практиці більшість теоретичних та методичних положень щодо податкового стимулювання суб'єктів господарювання аграрної галузі залишаються дискусійними та недостатньо розробленими. Теоретичні та методичні підходи щодо дослідження процесів податкового стимулювання суб'єктів господарювання аграрної галузі широко представлені у зарубіжній та вітчизняній літературі. Істотний внесок у дослідженні методичних підходів щодо податкового стимулювання суб'єктів аграрного виробництва зробили І. М. Камінська [1], В. М. Орел [2], Л. Г. Олейнікова [3], І. А. Крисоватий [4], Д. М. Рева [5], Ю. Б. Заставний [6] та інші.

Метою статті є обґрунтування теоретичних аспектів податкового стимулювання суб'єктів господарювання аграрної галузі на основі вдосконалення теоретичних положень та розробки пропозицій щодо вдосконалення їх податкового стимулювання.

Методика досліджень. З метою вирішення завдань, які поставлені у процесі дослідження використовувалися загальнонаукові методи пізнання, системного підходу, методів аналізу та синтезу, діалектичної єдності якісної та кількісної оцінки.

Результати дослідження. Важливим напрямом сучасної податкової політики України є збереження стабільності та стійкості податкової системи і натомість використання податкових механізмів, здатних стимулювати ефективність функціонування суб'єктів господарювання національної економіки в цілому і аграрного бізнесу, зокрема. Податкове стимулювання за сучасних умов має відповідати інтересам держави, сприяючи при цьому економічному зростанню та ефективності функціонування суб'єктів господарювання. Варто відзначити, що відповідно до чинного податкового законодавства податкові пільги, як складова податкового стимулювання, дедалі частіше збільшуються за обсягами, в той же час, не приносять бажаного результату [1].

В даний час, розвиток аграрної галузі є пріоритетним напрямом України. Податкове стимулювання на сучасному етапі є важливою складовою економічної політики, оскільки використовується для нівелювання кризових явищ на ринку та заохочення інвестицій, що створюють позитивні ринкові екстерналії. За допомогою податкових стимулів можна регулювати рівень інвестиційної та інноваційної діяльності аграріїв, а також заохочувати їх до збільшення зайнятості населення. За таких умов державі варто враховувати свою домінуючу роль у вдосконаленні податкового стимулювання аграріїв з метою

регулювання величини податкових витрат, та приділяти особливу увагу механізмам податкового стимулювання та оцінці їх ефективності.

Податкова система є невід'ємною частиною фінансової системи держави сприяє вирішенню соціальних, політичних, економічних та інших завдань [2]. Податковий механізм стимулювання суб'єктів господарювання аграрного бізнесу, заснований на наданні пільг, повинен бути більш гнучким і мати здатність до динамічних змін залежно від умов внутрішнього та зовнішнього середовища.

В процесі дослідження податкових механізмів стимулювання аграріїв доцільно проаналізувати лише ті податкові пільги, які безпосередньо спрямовані на економічне зростання, заохочення та активізацію підприємницької діяльності аграріїв. Цей підхід найбільш дієвий для інституційного аналізу ефективності та результативності діяльності суб'єктів господарювання, завдяки якому є можливість узагальнити та систематизувати методичні підходи щодо їх податкового стимулювання, передбачених чинним податковим законодавством.

Чинне податкове законодавство щодо стимулювання суб'єктів господарювання аграрного виробництва за сучасних умов не повною мірою базується на теоретичному положенні щодо сутності та ролі стимулюючої функції податків, дієвості податкових пільг залежно від рівня податкового навантаження. В той же час, обмеження податкових стимулів, некомпетентність податкових органів щодо оцінки кінцевих результатів від надання податкових пільг перешкоджають економічному зростанню діяльності аграріїв. За сучасних умов більшість теоретиків і практиків при дослідженні методичних підходів щодо податкового стимулювання дійшли до висновку, що податкові стимули мають домінуючу роль у ринковій економіці, оскільки надають податковій системі м'якість та гнучкість [3]. Методичні підходи щодо податкового стимулювання аграріїв повинні бути піддані детальному аналізу, з метою сприяння ефективному стимулюванню економічного зростання за умови використання нормативно-обґрунтованих фінансових, матеріальних і трудових ресурсів і оптимального їх розміщенні.

Результати проведеного дослідження свідчать, що державний податковий механізм стимулювання аграрного виробництва в межах структури національної економіки спрямований на підтримку окремих, пріоритетних на даному етапі розвитку національної економіки секторів. В той же час, широкий перелік податкових стимулів для аграріїв що діють в даний час, базуються на безсистемності і диференційованості. З огляду на це, запропонована класифікація податкового стимулювання, за якої можливе ефективне використовувати податкових пільг, субсидій, спрямованих на нарощування обсягів виробництва та реалізації продукції, ефективне використання ресурсного потенціалу.

Важливе практичне та теоретичне значення в межах дослідження методичних підходів податкового стимулювання суб'єктів господарювання аграрної галузі має визначення ефективності та результативності податкових стимулів [4]. Виходячи з цього, пріоритетним завданням є визначення критеріїв

ефективності податкового стимулювання, які мають відобразитися через якісні та кількісні параметри. Незважаючи на те, що податкове стимулювання в секторах економіки є суперечливим та неоднозначним механізмом державного регулювання, застосування податкових стимулів у секторах економіки широко застосовується у більшості країн (табл.1).

Табл. 1. Класифікація механізмів податкового стимулювання

Податковий механізм стимулювання, спрямований на підтримку суб'єктів національної економіки	В межах цього напрямку податковий механізм стимулювання, застосовують суб'єкти господарювання національної економіки у вигляді відстрочення (розстрочення) щодо сплати податків, зборів, страхових внесків, які не звільняють від сплати та не зменшують величину податку бенефіціарам на платній основі.
Податковий механізм стимулювання, спрямований на підтримку суб'єктів господарювання аграрного бізнесу	Передбачає заходи підтримки для суб'єктів господарювання аграрної галузі. У податковому кодексі України визначено перелік елементів податкового стимулювання, які можуть застосовуватися лише підприємствами, зайнятими у сільському господарстві. Сукупність механізмів стимулювання сільськогосподарської галузі має специфічний характер і розглядається як цілісний "Спеціальний режим оподаткування".
Податковий механізм стимулювання, спрямований на підтримку окремих видів діяльності аграріїв зокрема рослинництво, тваринництво, птахівництво тощо	Передбачає пільги, преференції, спрямовані на стимулювання окремих видів діяльності суб'єктів господарювання аграрної галузі

Джерело: Розроблено авторами

Досліджуючи методичні підходи щодо стимулювання аграрної галузі слід відмітити, що такі механізми повинні базуватися на наступних принципах:

– співставність податкових пільг і податкового навантаження. (за сучасних умов податкові стимули, що надаються аграріям відповідно до чинного Податкового кодексу України не повною мірою враховують податкове навантаження, оскільки рівень віддачі від конкретних податкових стимулів безпосередньо впливає на результати їх функціонування в короткостроковому і довгостроковому періодах.).

– обмеження обсягів податкового стимулювання в залежності від розміру бюджетних втрат та розміру ненадходження в бюджеті всіх рівнів податкових доходів. Податкові витрати, що виникають внаслідок застосування податкового стимулювання, суттєво впливають на фінансовий ефект податкової політики.

– вертикальна (галузева) орієнтованість податкових пільг (вертикальні податкові механізми, орієнтовані на пріоритетні сектори аграрної галузі, на протиположний горизонтальним, здатні дискримінувати інші (не пріоритетні) сектори

та види діяльності. У межах вертикального спрямування податкового стимулювання фіскальні послаблення для низькорентабельних галузей аграрного виробництва можуть призвести до деформації податкового стимулювання та до зростання державної фінансової підтримки, яка не приносить позитивний ефект [5].

– компетентність фінансових та податкових органів при оцінці кінцевих результатів від наданих податкових пільг, субсидій за умови розроблення алгоритмів податкового контролю, за допомогою якого можливо проводити моніторинг податкового стимулювання з метою виявлення випадків нецільового використання пільг, субсидій.

Узагальнюючи проведений аналіз, свідчить, що специфіка методичних підходів податкового стимулювання аграріїв полягає у взаємозв'язку та взаємодії економічних, соціальних та бюджетних відносин.

Основні індикатори економічної ефективності податкового стимулювання аграріїв слід розглядати при аналізі таких показників, як:

- зростання кількості прибуткових підприємств;
- нарощування обсягів виробництва органічної продукції;
- збільшення темпів зростання обсягів виробництва та реалізації продукції та рівня рентабельності [6].

До основних індикаторів оцінки соціальної ефективності податкового стимулювання аграріїв слід віднести такі:

- зростання продуктивності праці та чисельності зайнятих у аграрному секторі;
- збільшення доходів працюючих у вигляді підвищення реальних грошових доходів, а також зменшення рівня безробіття.

Бюджетну ефективність податкового стимулювання аграрної галузі слід розглядати, використовуючи такі показники як збільшення приросту податкових доходів бюджетів національної бюджетної системи та зниження рівня заборгованості з податків та зборів.

Податкове стимулювання аграрної галузі відповідно до чинного Податкового кодексу України відрізняються різноманіттям, тому доцільно проводити оцінку ефективності у межах окремих галузей сільськогосподарського виробництва, оскільки перелік наданих платникам податків пільг не однорідний. З огляду на це, слушною при цьому є методика, у межах якої оцінка ефективності податкового стимулювання окремих галузей проводиться шляхом оцінки бюджетної, економічної та соціальної ефективності, з використанням системи показників, необхідних для застосування у процесі проведення моніторингу (табл. 2).

Модель оцінки ефективності механізмів податкового стимулювання аграрного сектору економіки складається із набору індикаторів. Дані показники відображають стан господарської діяльності підприємств, зайнятих у сільському господарстві, здатних продемонструвати ефективність використання податкових стимулів.

Табл. 2. Модель оцінки ефективності податкового стимулювання суб'єктів господарювання аграрного бізнесу

Види	Результати
Бюджетна ефективність відображає ефективність наданих податкових стимулів бюджетами всіх рівнів	-приріст надходжень податків та зборів до бюджетів всіх рівнів аграрного сектора : -приріст надходжень до державного бюджету з податку на додану вартість, акцизного податку, податку на доходи фізичних осіб. - приріст надходжень до місцевого бюджету з єдиного податку(четверта.) група, земельного податку, податку на майно відмінного від земельного податку.
Економічна ефективність від надання податкових стимулів для суб'єктів господарської аграрного бізнесу	-рівень сукупної рентабельності; - коефіцієнт поточної ліквідності ; -індекси фізичного обсягу необоротних активів; -валова додана вартість; -інвестиції в основний капітал; - фінансовий результат.
Соціальна ефективність відображає надання податкових стимулів для працюючих в аграрній галузі	-приріст середньорічної чисельності працівників; -середньомісячна номінальна нарахована заробітна плата працівників ; -кількість робочих місць в еквіваленті повної зайнятості

Джерело: Розроблено авторами

Відбір цільових орієнтирів податкового стимулювання аграріїв відповідно до чинного податкового законодавства здійснюється при використанні методу багатовимірного статистичного аналізу, а саме кластерного аналізу за рівнем результативності податкового стимулювання .Науково-обґрунтований вибір напрямів податкового стимулювання сприяє визначенню рівня його результативності в аграрному секторі економіки. Слід зазначити, що індикатори економічної ефективності можна розширити за рахунок показників галузевої спеціалізації господарюючих суб'єктів з використанням наступних етапів:

1 Етап. Відбір індикаторів, за допомогою яких можна оцінити бюджетну, соціальну та економічну ефективність. Визначення напряму впливу індикаторів (стимулюючий або дестимулюючий вплив) на ефективність податкового стимулювання.

2 Етап. Збір та розрахунок даних для формування вихідних даних та перевірка залежності між індикаторами з використанням методу кореляційного аналізу.

3 Етап. Розрахунок бальної оцінки та проведення ранжування регіонів за рівнем ефективності податкового стимулювання.

4 Етап. Перевірка об'єктивності та достовірності комплексної балально - рейтингової оцінки.

Використання рейтингової методики з використанням балів дає можливість визначити вплив податкового стимулювання на діяльність суб'єктів

господарювання аграрної галузі, в результаті проведення якої кожному регіону є можливість визначити певну кількість балів. На основі рейтингу є можливість виявити регіони з низькими та високими значеннями рівня ефективності податкового стимулювання, що уможливило впровадження більш продуктивну податкову політику.

Висновки. Відповідно до поставленої мети дослідження розширені теоретичні положення та пропозиції з вдосконалення методичних підходів щодо податкового стимулювання суб'єктів господарювання аграрної галузі. Система податкового стимулювання аграріїв містить компоненти та елементи, спрямовані на їх ефективне функціонування. Сформульовано критерії відбору податкових стимулів та виявлення рівня сприйнятливості аграрного сектора до використання податкових стимулів, відповідно до методики, заснованій на виявленні ступеня сприйнятливості аграрного сектору економіки до окремих пільг. Методичний механізм податкового стимулювання аграріїв базується на використанні методів багатовимірної статистики, методів кореляційно-регресійного аналізу, що дає змогу забезпечити економічне зростання суб'єктів господарювання аграрної галузі.

Література:

1. Камінська І. М. Методичні підходи до визначення фінансової спроможності регіону. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2008. Вип. 4. С. 26–32.
2. Орел В. М. Фінансова система як невід'ємна складова економічного процесу країни. *Український журнал прикладної економіки*. 2016. № 1. С. 141–152.
3. Олейнікова Л. Г. *Формування конкурентоспроможної системи оподаткування в Україні*. К.: Акад. фін. управління, 2015. 396 с.
4. Крисоватий І. А. Теоретичні обґрунтування механізму податкового регулювання інноваційної діяльності. *Ефективна економіка*. 2013. № 12.
5. Рева Д. М. Актуальні питання податкового стимулювання. *Право та інновації*. 2015. № 3 (11). С. 118–129
6. Заставний Ю. Б. Фінансово-економічне стимулювання розвитку органічного сільськогосподарського виробництва на рівні об'єднаних територіальних громад. К.: Економічна наука, 2020. 358 с.

References:

1. Kaminska, I. M. (2008). Methodical approaches to determining the financial capacity of the region. *Actual problems of the development of the economy of the region*, 2008, Issue 4, pp. 26–32. (in Ukrainian).
2. Orel, V. M. (2016). The financial system as an integral component of the country's economic process. *Ukrainian Journal of Applied Economics*, 2016, no. 1, pp. 141–152. (in Ukrainian).
3. Oleynikova, L. G. (2015). Formation of a competitive taxation system in Ukraine". K.: Acad. Finn. management, 2015. 396 p. (in Ukrainian).
4. Krysovaty, I. A. (2013). Theoretical justifications of the mechanism of tax regulation of innovative activity. *Efficient economy*, 2013, no. 12, pp. 451. (in Ukrainian).

5. Reva, D. M. (2015). Current issues of tax incentives. *Law and Innovation*, 2015, no. 3 (11), pp. 118–129. (in Ukrainian).

6. Consignment, Y. B. (2021). Financial and economic stimulation of the development of organic agricultural production at the level of united territorial communities. K.: Economics, 2020. 358 p. (in Ukrainian).

Annotation

Bechko P., Ptashnyk S., Lysa N., Nagorna Y.

Methodological approaches to tax incentives of agricultural business entities

The article presents methodical approaches to tax incentives for agrarian business entities capable of ensuring long-term economic growth of agricultural production and food security of the country. The application of methodical approaches to tax stimulation of the agrarian sector will contribute to the acceleration of the efficiency of the business entities of the sector, significantly influence other branches of the national economy, which are closely interconnected with the agrarian sector.

The tax policy of the state under modern conditions is mainly aimed at the long-term economic growth of the production of products by economic entities of the agrarian industry. Tax incentives in the form of benefits, subsidies, etc. are the main levers and incentives for increasing agricultural production volumes. The agrarian branch of the national economy, despite numerous tax benefits, has not yet achieved adequate competitiveness, there is a significant imbalance of internal specialization, which makes the economic growth of the vast majority of business entities impossible. In view of this, an in-depth study of methodical approaches to tax incentives for farmers, which should be based on a clear system of financial and tax levers and incentives, remains an urgent problem. The current tax legislation provides for a number of tax incentives for farmers. At the same time, their application in practical activity is not fully capable of realizing the tasks set before the state regarding comprehensive stimulation of the agricultural sector. For the most part, according to the current tax legislation, tax incentives are characterized by low efficiency, and the use of tax benefits, despite their number, is largely unsystematic. In this regard, there is a need to identify priority directions for reforming the tax system in order to improve methodical approaches to tax incentives that would contribute to achieving economic growth in all sectors of the national economy.

In accordance with the set goal of the study, theoretical provisions and proposals for improving methodological approaches regarding tax incentives for agricultural business entities were expanded. The system of tax incentives for farmers contains components and elements aimed at their effective functioning. The criteria for the selection of tax incentives and the identification of the level of susceptibility of the agricultural sector to the use of tax incentives were formulated, according to the methodology based on the identification of the degree of susceptibility of the agricultural sector of the economy to certain benefits. The methodical mechanism of tax incentives for farmers is based on the use of multidimensional statistical methods, methods of correlation and regression analysis, which makes it possible to ensure the economic growth of economic entities in the agricultural sector.

Key words: *tax incentives, tax system, functions of taxes, tax benefits, economic growth, tax, principles of taxation.*

ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ СУБ'ЄКТІВ АПК УКРАЇНИ В УМОВАХ ЗРОСТАННЯ ЗАГРОЗ І ПІДЙОМІВ

О. А. ШУСТ, доктор економічних наук
О. М. ВАРЧЕНКО, доктор економічних наук
Д. Ф. КРИСАНОВ., доктор економічних наук
О. О. ВАРЧЕНКО, доктор філософії,
Білоцерківський національний аграрний університет,
Н. О. ВЕРНЮК, кандидат економічних наук
Уманський національний університет садівництва

У статті розкрито особливості експортної діяльності суб'єктів аграрного бізнесу в умовах спорадичного виникнення кризових явищ і підйомів, виявлено специфіку її проведення в міжкризові й міжпікові періоди та стагнаційний рік. Систематизовано проблеми, які гальмували зовнішньоекономічну діяльність в аграрному секторі економіки. Обґрунтовані практичні заходи, спрямовані на зниження негативного впливу кризових явищ на експортну діяльність суб'єктів АПК.

Ключові слова: експортна діяльність, аграрні кризи, суб'єкти АПК, стійкий розвиток, міжпікові періоди, аграрна сировина, оброблені і готові продукти

Постановка проблеми. Розвиток аграрного сектора економіки впродовж останніх п'ятнадцяти років проходить в дуже складних умовах. З одного боку, дві світові фінансово-економічні кризи 2008–2010 і 2014–2016 рр. та породжена епідемією COVID-19 третя, яка характеризувалася занепадом 2020–2021 рр., а з другого, аналогічні національні та спровоковані ними з певним лагом (відставанням) аграрні кризи здійснювали свій суперечливий вплив на розвиток АПК України. До того ж під впливом кризових явищ аграрна сфера розвивалась без достатнього прогресу. Зокрема, вихід із трансформаційної кризи 1990-их років і досягнення докризових обсягів виробництва валової продукції сільського господарства відбулося лише у 2019 р., але випуск і реалізація продукції харчової індустрії значно раніше – у 2005 р.

Водночас якщо раніше глобальні та національні фінансово-економічні й аграрні кризи були породжені більшою мірою циклічним характером розвитку економічних систем, то в останній період часу відбулося розширення спектру і масштабування чинників, які сприяли знівелюванню ролі їх циклічності та фазності, а також по-різному провокували нові проблеми. Це природні чинники (коронавірусна інфекція, «мавп'яча віспа»), кліматичні зрушення (просування природно-кліматичних зон на північ), сезонні та добові температурні аномалії, випадання граду в літній сезон, «торгові війни», зокрема, зернова блокада